

Перша ґрунтовна праця з українсько-бельгійських літературних зв'язків

Українсько-бельгійські літературні зв'язки, 1870—2008 : бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, ЛНУ ім. І. Франка. — К. : НВЦ НБУВ, 2010. — 246 с.

Укладання бібліографічних покажчиків — справа надзвичайно копітка і невдячна. Особливо коли вони заміряються на понад як столітні хронологічні межі і на такі, здавалося б, віддалені літературні планиди, як Україна — у складі Російської та Австро-Угорської імперії, Радянського Союзу і нібито незалежна — та європейська королівська Бельгія. Одразу скажемо: надзвичайна культурологічна ерудованість укладачів Т. Добко, Я. Кравця, Н. Дацькової та М. Чиж, а також поважної редакційної колегії та рецензентів (серед них — член-кореспондент НАН України Д. Наливайко, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка І. Калинець та відомі перекладачі художньої літератури Я. Довгополий і В. Ткаченко) змогли якщо не вповні, то, бодай, істотно заповнити суттєві лакуни у бельгійській літературній україністиці й українській бельгістиці, явивши нам на правду зразкове джерело з вивчення цих, здавалося б, досить ефемерних культурних феноменів.

Надзвичайно ґрунтовна передмова до видання вийшла з-під пера професора кафедри світової літератури ЛНУ імені Івана Франка Я. Кравця. У ній щасливо переплелися літературознавчий, перекладознавчий та історико-джерелознавчий аналіз, які подають об'ємну панораму інтерації літературного процесу між Бельгією й Україною на тлі широкої культурологічної реконструкції.

Справді, ще в 60-х рр. XIX ст. зав'язалися творчі контакти між Марком Вовчком і Е.-Ш. Етцелем, а вже за два десятиліття Е. Енс не лише друкує переклади з анімалістичного українського фольклору, але також подає свої версії "Сорочинського ярмарку" М. Гоголя та "Катерини" Т. Шевченка. 90-ті роки позаминулого століття позначені передусім літературно-критичною та перекладацькою рецепцією "гентського феномена" (Ж. Роденбах, Е. Вергарн, Ш. Ван Лерберг, М. Метерлінк), і хоча твердження про "геніальність перекладацького хисту" (с.12) Великого Каменяря, як і питання про об'єктивність його рецепції символістської естетики (як і в І. Нечуя-Левицького) можна вважати дискусійними, сам факт уведення в український культурний ареал цих знакових імен, безперечно, позитивний.

Істотне зацікавлення бельгійською літературою припадає на перші три десятиріччя XX ст. Саме о цій порі з'являється більшість перекладів із Ж. Роденбаха (В. Каліхевич-Меженко, Юрій Липа, М. Драй-Хмара), М. Метерлінка (Є. Тимченко, Леся Українка, Марійка Загірна, Н. Кобринська, М. Антонюк, Ф. Крушинський, М. Вороний, П. Грабовський, П. Долина, В. Милаєв), Е. Вергарна (В. Щурат, О. Луцький, В. Самійленко, О. Бургарт, М. Терещенко, М. Зеров, Борис Тен, В. Бобинський, П. Тичина, С. Гординський) і Ш. Ван Лерберга (М. Рильський, М. Мухин, М. Терещенко, Г. Юра). Але бельгійська символістська парадигма Бельгії здобулася в Україні на ширше культурне проникнення. Приміром, уривок із п'єси Е. Вергарна міг братися одним із оркеструвань до віршів П. Тичини, а Н. Кобринська ще у 1913 році інтерпретувала драму М. Метерлінка "Синьобородий і Аріяна, або Даремний визвіл" як феміністичний маніфест. Прецедентні тексти ставали фактом української культури і породжували численні міжтекстові трансформації в таких різних письменників, як Олександр Олесь, В. Стефаник, М. Коцюбинський чи навіть Михайло Семенко. Тож слушно вважати перспективними подальші текстові студії як у річищі "критики джерел" чи компаративістики, так і в

плані інтертекстуальної чи навіть інтермедіальної взаємодії, не забуваючи про ґрунтовний аналіз їхньої літературознавчої рецепції, приміром, у О. Білецького чи згадуваної вже Лесі Українки.

30-ті рр. XX ст. у Радянській Україні передусім позначені виходом у світ першого нескороченого перекладу "Легенди про Тіля Уленшпігеля" Ш. де Костера (без зазначення перекладачки Оксани Драгоманової, позаяк вона жила на еміграції), яка згодом перевидавалася і перекладалася знову (Є. Єгорова, Н. Гордієнко-Андріанова, Ф. Сакидон), науково-фантастичних романів братів Роні, а також постановкою у київському Театрі юного глядача позбавленого М. Рильським "містичного нальоту" "Синього птаха" М. Метерлінка (1938). Натомість у Бельгії заходом Сімони Корбіо виходить кілька випусків журналу "La Nervie", присвячених українській літературі, музиці та малярству, з численними перекладами як давніших, так і радянських письменників, здебільшого з-під пера Антуана Мартеля.

У 60-ті роки у Брюсселі відбувається масштабне святкування 150-ліття від народження і 100-ліття зі смерті Великого Кобзаря. Саме тоді ж починається перекладацька Одиссея А. Свірка, в інтерпретації якого французькою заговорили А. Чайковський, І. Франко, а також надруковані три драми і збірка поезій Лесі Українки. В УРСР же у наступне двадцятиріччя виходять друком панорамні твори франко- і нідерландськомовних авторів В. Елсхота, П. Ван Акена, Д. Шейнера, А. Егпарса, братів Роні, М. Юрсенар, Ф. Малле-Жоріс і, звісно ж, Ж. Сіменона. У 1966 р. у серії "Перлини світової лірики" видавництва "Дніпро" з'являється четверта найповніша добірка поезій Е. Вергарна у перекладах М. Терещенка (гранслов працював над ними понад 40 літ!). Вочевидь, уже давно на часі перевидання цієї збірки, що стала бібліографічною рідкістю і, певно, мала би свого читача. Можна було б сподіватися й доповненого видання перекладів М. Терещенка іншими, менш відомими, але поданими у покажчику інтерпретаціями творів "фландрського Віктора Гюго" із супровідною ґрунтовною розвідкою Я. Кравця, дисертаційне дослідження якого присвячено "Творчості Еміля Вергарна в українській критиці і перекладах"...

Зі здобуттям Україною незалежності літературні зв'язки з Бельгією пошвалилися, особливо останніми роками. Вийшли у нас переклади вибраних поезій А. Мішо (К.: "Юніверс", 2001), переклад з російської "Синього птаха" М. Метерлінка з-під пера С. Грицюка (К.: "Котигорошко", 1997) і коментоване видання чотирьох його п'єс у моїй інт.-терпретації (К.: "Пульсари", 2007), збірки поезій для дітей М. Карема "Доброта" (К.: "Ярославів вал", 2004) і постраждале від перекладача "Блакитне і біле" (К.: "Грані-Т", 2008), романи Ф. Малле-Жоріс "Паперовий будиночок" (К.: "Пульсари", 2004), А. Нотомб "Саботаж кохання" (К.: Port-Royal, 2004) й І. Стецик "Мазепа, гетьман України" ("Весвіт". — 1992. — № 1/2), а також повісті Е.-Е. Шмітта "Оскар і рожева пані" (Л.: "Кальварія", 2006) та Ф. Емманюеля "Людське питання" (К.: "Пульсари", 2009), філософське есе Е. Фемеекса "Очі панди" (Л.: "Стрім", 2000), а також добірки бельгійської поезії у витлумаченні Р. Бабовала, В. Ткаченка, Д. Чистяка й О. Жупанського. Близьким часом планується вихід у світ роману Ж. Екаута "Замок Ескаль-Вігор", роману "Чорне творіння" та збірки поезій у прозі "Вогні" Маргеріт Юрсенар, малої прози Ш. Ван Лерберга, Е. Вергарна й Ш. де Костера, а також антології сучасної бельгійської новели; дещо з цього вже друкувалося в періодиці.

Але, звісно, говорити про ґрунтовне представлення бельгійської літератури в Україні на сьогодні не випадає. Бракує не лише перекладів, а й літературознавчих праць, які

б окреслили бодай основні тенденції розвитку бельгійської літератури на різних етапах, її взаємодію як із французьким культурним кодом (це, зокрема, уможливило б чітке виділення "бельгійських" письменників з масиву франкомовного ареалу, проблема, яку слушно порушують Т. Добко і Я. Кравець, с. 38), так і з загальноєвропейським. Зайве казати, що знакові (і єдині!) за радянських часів роботи Б. Міцкевича "Шарль де Костер и становлення реализма в бельгійській літературе" (Мінськ, 1960), Л. Андрєєва "Сто лет бельгійской литературы" (М.: Изд-во МГУ, 1967) чи І. Шкунаєвої "Бельгийская драма от Метерлинка до наших дней" (М.: "Искусство", 1973) не в міру застаріли... Атож, ці проблеми іще чекають на своїх дослідників.

Друга передмова до покажчика з-під пера кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника НБУВ Ю. Половинчак дає короткий огляд суспільно-економічних, дипломатичних і культурних взаємин поміж Бельгією й Україною від часів Київської Русі до сьогодні, що, проте, дуже далеко від власне літературних зв'язків, але додає деякої цінної інформації про культурно-просвітницьку (але, на жаль, не про літературно-видавничу) діяльність українських діаспорних організацій.

Перший розділ покажчика, "Бельгійська література в Україні", поділений упорядниками на підрозділи "література латинською мовою", "література французькою мовою" та "література фламандською, нідерландською мовами". На нашу думку, твори латиномовного поета XVII ст. Гозія Сидронія, перекладені ще Григорієм Сковородою, включати до покажчика було не варто бодай із двох причин — фламандське походження поета не свідчить про його "бельгійскість", а переклад зроблено в іншому хронологічному зрізі. Викликає деяке застереження термін "фламандська мова", яку упорядники, вочевидь, усупереч усталеній у мовознавстві традиції, не розглядають як низку діалектів нідерландської... Решту структурних і — головне! — смислових особливостей першого розділу можна тільки вітати, позаяк навіть найменша згадка імені автора чи його твору у пресі привертає увагу укладачів, що свідчить про їхню копітку джерелознавчу роботу. Цінний той факт, що за змогою подаються шифри одиниць зберігання у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, що значно полегшить роботу майбутнім дослідникам української бельгістики. На

жаль, чимало матеріалів подається без шифру, і якщо для газетних публікацій з огляду на їхній обсяг брак шифру здається резонним, то для решти поданих матеріалів вартувало б місце їхнього зберігання, що, звісно, значно збільшило б і до того величезний обсяг роботи...

Високої оцінки заслуговують також намагання укладачів подати в розділі "Українська література в Бельгії" інформацію про франко- й нідерландськомовні переклади українських авторів, а також історико-літературні й критичні роботи, присвячені ним. Справді подвижницька праця бельгійських перекладачів Е. Енса, А. Свірка, і Г. Дибайло-Шпинди та інших представлена у покажчику якнайповніше. З метою комплексного подання творчого доробку особистостей, укладачами було прийнято рішення у цьому ж розділі навести публікації письменників, які жили в Бельгії, як-от Роман Бабовал чи Зореслава Коваль, і публікували свої твори в Україні та інших країнах. На превеликий жаль, більшість позицій у цьому підрозділі не мають шифрів НБУВ і таким чином не будуть доступні українському читачеві й потенційному дослідникові бельгійської україніки. Будемо сподіватися, що Посольство України у Королівстві Бельгія, а також наші діаспорні організації й самі автори посприятимуть у комплектуванні забраклих текстів до найбільшої української книгозбірні...

Таким чином, бібліографічний покажчик, підготовлений Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Львівським національним університетом імені І. Франка, має слугувати першим ґрунтовним джерелом для опанування бельгійсько-українських літературних зв'язків, які, дарма що тривають понад півтора століття, лише нині починають висвітлюватись для українського читача, дослідника, видавця. Багатіймо надією, що він, попри невеличкий наклад (300 примірників), таки послугує для них дороговказом для праці та творчості — на налагодження мостів між нашими, іще не пізнаними у своєму багатстві культурами.

*Дмитро Чистяк,
аспірант Інституту філології Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

Надійшла в редакцію 6 червня 2011 року